

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-04>

УДК 351.74. 08 (477)''196''

В. А. ГРЕЧЕНКО

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства,
заслужений працівник освіти України,
E-mail: grechenko18@gmail.com ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6046-017>
Харківський національний університет внутрішніх справ
Харків, 61080 проспект Ландау, 27

ЗАХОДИ МВС УРСР ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОСТИТУЦІЇ У КІНЦІ 1960-Х РР.

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Історія проституції своїми коренями сягає дуже давніх часів, а її правове регулювання нараховує більше 4-х тисяч років та охоплює всі давні і сучасні культури, про що свідчать писемні джерела. У статті досліджуються основні проблеми, пов'язані з розвитком проституції в кінці 1960-х рр. та заходи, які вживалися МВС УРСР щодо протидії проституції.

Короткий зміст основних результатів дослідження. У своїй протидії проституції, МВС, в першу чергу, звертало особливу увагу на зв'язок проституції з різними видами злочинності, вимагаючи для викриття кубел розпусти ширше використовувати можливості агентурної роботи. Вказувалося також на необхідність ширшого залучення повій до суспільно корисної праці. Зростання кількості венеричних захворювань та їхній зв'язок з проституцією теж були предметом аналізу МВС, яке вимагало розробити додаткові заходи щодо протидії цьому явищу. Керівництво внутрішніх справ республіки констатувало, що місцеві органи міліції не завжди забезпечували своєчасне виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які залучали до заняття проституцією неповнолітніх. Недостатньо аналізувалися причини, що сприяли моральній розбещеності окремих громадян, особливо молоді. Як і раніше, традиційно для радянських часів, певні надії у боротьбі з проституцією покладалися на використання бесід та лекцій з питань статевого виховання у гуртожитках та навчальних закладах. У літній період вимагалось широко впроваджувати проведення рейдів із затримання жінок, що займаються проституцією, та гомосексуалістів у парках, садах, зелених зонах та інших місцях масового відпочинку населення.

Висновки. Весь світовий історичний досвід свідчить про те, що знищити проституцію неможливо. Доки існуватимуть, по-перше, сексуальність, а по-друге, товарно-грошові відносини, проституція не зникне. Тим більше, що, зокрема, у нашій країні найменш оплачуваними є ті виробництва, де виконується жіноча праця (текстильна та харчова промисловості, освіта, охорона здоров'я). Напередодні російської агресії в Україні досить активно обговорювалося питання про легалізацію проституції, навіть були підготовлені проекти законів, але війна все відсунула на майбутнє і, очевидно, нас чекає нове обговорення цієї проблеми.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Україна, 1960-ті роки, міністерство внутрішніх справ, міліція, злочинність, проституція.

Як цитувати: Греченко В.А. Заходи МВС УРСР щодо протидії проституції у кінці 1960-х рр.. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право». 2025. Вип.39. С. 56-61 . <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-04>

In cites: V. A. Grechenko.(2025) Measures of the ministry of internal affairs of the ukrainian srr to combat prostitution in the late 1960S. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law", (39), P. 56-61.* <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-04> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Наявність проституції вперше документально підтверджується в Кодексі Хаммурапі, який датується XVIII ст. до н.е., де визначаються майнові права жінок, включаючи повій.

Правове регулювання проституції вперше було здійснено давньогрецьким реформатором з Атен Солоном (VI ст. до н.е.). Він впровадив істотні зміни у шлюбному законодавстві. Була організована особлива поліція моралі, створені власне публічні будинки, які контролювалися державою та встановлена

фіксована плата за його відвідування. У Стародавньому Херсонесі (II ст. н.е, Крим) був встановлений спеціальний податок, який мав стягуватися з осіб, які відвідували квартал, де проживали повії, а також з самих повій як «суб'єктів підприємницької діяльності» [1, с. 183].

Широко була поширена проституція у Стародавньому Римі. Проституцією тоді тут можна було займатися скрізь: на вулицях, у приватних будинках і громадських закладах (термах – римських лазнях, цирках, театрах),

біля храмів і в храмах, шинках, готелях, кублах і навіть на кладовищах. У давньоримських законах вказувалося, що повія – це «будь-яка жінка, яка заробляє гроші, продаючи своє тіло».

В Середні віки як у Європі, так і на Сході проституція була легальною. Поширення християнства не ліквідувало її. У XV ст. в Кафі (нині Феодосія) повії могли займатися своїм ремеслом «публічно, вдень і явно». Вони повинні були сплачувати на користь воєначальника міста щорічну подать [2, с. 11].

У Росії професійна проституція виникла наприкінці XVII століття. В 1649 році московський цар Алексей Михайлович видав указ, в якому приписував міським об'їзникам стежити, щоб «на вулицях та в провулках бл...ді не було». Проте вважається, що до Петра I професійної проституції у Московії майже існувало. Тривала Північна війна та реформи державного управління призвели до утворення в Росії значних груп неодружених чоловіків (солдати, матроси, чиновники) і це стимулювало утворення широкого ринку сексуальних послуг.

Ставлення до проституції в добу Нового часу було амбівалентним. Період Просвітництва сприяв поширенню протестантської етики, однією з основних засад якої була боротьба проти тілесних втіх, що суперечило толерантному ставленню до проституції. До того ж в цей період було чітко встановлено кореляцію між проституцією та венеричними захворюваннями. З цього часу її стали вважати ганебним заняттям, яке принижує жінку.

З іншого боку, в цей же час проституція набуває нового імпульсу, оскільки слабшає аскетична християнська мораль, а стрімкий розвиток мореплавства в добу великих географічних відкриттів призвів до появи портових повій, які мали обслуговувати моряків і мандрівників [3].

Згідно з офіційною точкою зору в радянські часи, проституція була пережитком капіталізму та серед інших пережитків підлягала ліквідації [4, с. 22-32]. Ідеологи радянської влади стверджували, що проституція «як поширене соціальне явище» не має коріння в соціалістичному суспільстві, оскільки для цього зникли соціально-економічні умови; тому окремі випадки проституції нібито були нетиповими і виявляли себе як наслідок пережиткових особистісних відхилень; проституція розглядалася також як вияв паразитичного існування.

Особливі статті, які карають за проституцію, в радянських кодексах до 1987 року

були відсутні, але повії могли зазнавати переслідувань за іншими статтями кримінального та адміністративного кодексів. Безпосередньо кримінальному переслідуванню підлягало залучення неповнолітніх до проституції, звітництво та утримання кубла. Ідеологічне заперечення проституції не впливало на її існування у СРСР, зв першу чергу, у кримінальних організованих формах (притони, нелегальні будинки). Була значно поширена латентна проституція, як, наприклад, «обробка» відпочиваючих на курортах.

Те, що в СРСР існує проституція, було визнано лише 1986 року. Протягом років перебування ця тема стала модною, причому тоді торгівля тілом часто навіть сприймалася як засіб протистояння тоталітарної ідеології. Але романтичний період швидко закінчився, а реалістичний не наступив. За підрахунками правоохоронців, реально в самому лише Києві на початку XXI століття щодоби виходили працювати не менше 3 тисяч повій (за іншими даними – 5 тис.). За звичайний робочий день повії столиці сумарно заробляли більше мільйона доларів, що означає – більше третини мільярда в рік [5].

Стан наукового дослідження проблеми. Дана проблема у її загальному контексті ніким з істориків права ще не досліджувалася. В наявності лише статті про виникнення проституції та її правове регулювання в Стародавню добу, Середньовіччя, Новий час. Є також публікації про боротьбу з проституцією в 1920 роки, а потім уже в 1980 -ті та наступний період. Отже, ця проблема є недослідженою та потребує вивчення.

Мета дослідження. Основною метою автора є аналіз основних заходів, які планувалися і вживалися МВС Української РСР щодо протидії проституції в кінці 1960-х рр. Ця мета конкретизується в таких завданнях:

- охарактеризувати стан проституції у вказаний період;
- висвітлити організаційні методи, які вживалися МВС УРСР для стримування розвитку проституції та обмеження її зв'язків зі злочинністю, зменшення її впливу на поширення венеричних хвороб;
- узагальнити досвід інших держав Європи щодо вирішення проблеми проституції.

Основні результати дослідження. У кінці 1960-х років правоохоронні органи змушені були звернути більш пильну увагу на протидію проституції, оскільки вона зростала та істотно впливала на стан злочинності, була пов'язана також з утриманням притонів і поширенням венеричних захворювань. Зростання проститу-

ції в Україні було зумовлене, по-перше, недостатнім рівнем життя значної частини населення, як правило, невисокою оплатою жіночої праці. По-друге – падінням моралі, яке почало досить рельєфно виражатися в так званий «застійний» період. Криза моральних засад суспільства була також пов'язана з тим, що в радянському суспільстві все виразніше почав виявлятися подвійний стандарт у життєдіяльності – говорити одне, а робити інше. Цинізм, продажність, оковамилювання, неправда стали звичайними явищами життя в радянському суспільстві. На мікросоціальному рівні зростанню проституції сприяла наявність певних сімейних дисгармоній, нездатність чоловіка достатньо забезпечити сім'ю у матеріальному аспекті, асоціальне середовище. Морально-етичні причини також мали своє коріння в низькому моральному рівні жінок, які займалися проституцією, їхньому бажанні простим і швидким шляхом вирішити свої матеріальні проблеми, а також небажанням працювати.

Загальна небезпека проституції для суспільства обумовлена низкою важливих обставин. По-перше, вона була і є значним чинником поширення венеричних захворювань. По-друге, проституція суттєво впливає на моральність соціуму. Має місце спрощення різноманіття стосунків між чоловіком і жінкою – духовних, емоційних, фізичних і зведення їх до акту купівлі-продажу сексуального задоволення. По-третє, проституція тісно переплітається зі злочинністю у багатьох її видах. Абсолютна більшість повій прямо чи опосередковано має справу зі злочинцями: сутенерами, рекетирами, верховодами злочинних угруповань, торговцями наркотиками.

Уже в 1960-і рр. повії розподілялися на кілька груп: 1. «Елітні» повії, які обслуговували іноземних громадян, ділків тіньової економіки іноді з оплатою в конвертованій валюті. Це була незначна за кількістю група. 2. Наймасовішою була група повій, які обслуговували кримінальний світ, працювали у ресторанах, готелях. 3. До найнижчої групи входили так звані вуличні, трасові («плечові»), які обслуговували водіїв далеких перевезень та пасажирів поїздів, вокзальні повії.

Зростання проституції та посилення її соціальної небезпеки викликало певну реакцію з боку органів внутрішніх справ та їхнього керівництва. Саме на протидію вище вказаним явищам була спрямована Вказівка МВС УРСР «Про активізацію боротьби з утриманням місць розпусти, звідництвом і зараженням венеричними хворобами» від 29 травня 1969 р.

МВС УРСР зазначало, що багато органів внутрішніх справ знизили активність і наполегливість у роботі щодо запобігання та викорінення цих небезпечних явищ. Вимоги міністерства про необхідність послідовного здійснення профілактичних та агентурно-оперативних заходів у напрямку своєчасного викриття та припинення у зародку злочинної діяльності притонотримувачів та звідників виконувалися дуже повільно. У низці місць не було організовано систематичне виявлення осіб, які вели аморальний спосіб життя та створювали умови для розпусти. Допускалися випадки nereагування та поверхневої перевірки сигналів про притонотримувачів, звідників та жінок, які займалися проституцією. Нерідко глибоке та всебічне вивчення їхньої поведінки та зв'язків не проводилося. У встановленні та документуванні злочинної діяльності притонотримувачів і звідників незадовільно використовувалися можливості агентури та довірених осіб, тим більше, що практика свідчила, що притони розпусти, як правило, були притулком кримінального елемента, місцем, де в багатьох випадках збувалися викрадені речі та цінності, організовувалися злочинні групи та намічалися плани скоєння злочинів [6, арк.253].

МВС підкреслювало, що лише кваліфікована агентурна розробка притонотримувачів дозволяла також запобігати та розкривати інші кримінальні прояви. Але ця обставина багатьма співробітниками карного розшуку у повсякденній роботі та плануванні оперативних ходів не враховувалася. В результаті негласне спостереження за особами, підозрюваними в утриманні кубел розпусти, як і раніше, здійснювалося на низькому рівні. Не приділялася належна увага вербуванню агентури зі зв'язками та підходами до притонотримувачів, здатної виконувати завдання щодо їхньої розробки. Через відсутність у багатьох органах міліції агентів, що відповідали цим умовам, притонотримувачі нерідко уникали відповідальності або ж викривалися з великим запізненням. Апаратами карного розшуку Київської області, наприклад, у 1968 році, незважаючи на інформацію, що надходила, не було ліквідовано жодного кубла розпусти. Слабо також велася боротьба з притонотриманням та звідництвом органами внутрішніх справ Волинської, Закарпатської, Миколаївської, Хмельницької, Черкаської, Полтавської та Львівської областей [6, арк. 254].

У деяких областях не набула достатньо цілеспрямованого характеру боротьба з проституцією. Хоча було відомо, що чимало жінок

легкої поведінки тривалий час не займалися суспільно корисною працею, — передбачених законом заходів щодо їхнього працевлаштування з боку низки органів внутрішніх справ не вживалося. У виховних заходах, що проводилися з ними, працівники міліції слабо спиралися на силу суспільного впливу. Не завжди забезпечувалося своєчасне виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які залучали до заняття проституцією неповнолітніх. Недостатньо аналізувалися причини, що сприяли моральній розбещеності окремих громадян, особливо молоді. Внаслідок серйозних недоглядів в організації боротьби з притонуотримувачами, звідниками, жінками легкої поведінки та іншими паразитичними елементами спостерігалось збільшення кількості венеричних захворювань у республіці, насамперед у Донецькій, Київській, Миколаївській, Кримській, Одеській, Чернівецькій та Вінницькій областях. Зростала кількість венеричних захворювань серед неповнолітніх. У Полтавській, Хмельницькій, Херсонській та Черкаській областях їхня кількість за 1968 рік збільшилась у два-три рази, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській та Харківській — на 30–50 %. Органи внутрішніх справ цих та інших областей недостатньо виявляли джерела зараження венеричними хворобами, мало взаємодіяли із медичними установами [6, арк.255].

Виходячи з цих фактів, МВС УРСР пропонувало ретельно проаналізувати та перевірити стан боротьби з притонуотримувачами, звідництвом, жінками легкої поведінки, зараженням венеричними хворобами та розробити додаткові заходи щодо усунення зазначених недоліків; розглянути можливості агентурного апарату щодо встановлення притонуотримувачів, звідників, жінок легкої поведінки та залежно від конкретних умов оперативної обстановки передбачити заходи щодо вербування необхідної кількості агентів, які могли б успішно впоратися з цим завданням; посилити профілактичну роботу серед молоді. Спільно з органами охорони здоров'я намітити план проведення кваліфікованими спеціалістами бесід та лекцій з питань статевого виховання у гуртожитках та навчальних закладах; у літній період широко практикувати проведення рейдів із затримання жінок, що займаються проституцією, та гомосексуалістів у парках, садах, зелених зонах та інших місцях масового відпочинку трудящих. Сама згадка про гомосексуалістів в документах МВС була дуже-дуже рідкісним явищем, але тут їх згадали, що говорить про наявність цієї проблеми не в одиничному вимірі. МВС також вимагало від своїх

місцевих органів вжити заходів щодо працевлаштування жінок легкої поведінки, які ведуть паразитичний спосіб життя [6, арк.256].

Звертає на себе увагу те, що в документі не вживається термін «повії», як це було раніше, а використовується термін «жінки легкої поведінки». Очевидно, що це пов'язано з тим, що керівництво держави та МВС не бажали акцентувати увагу на тому, що в соціалістичній країні існують професійні повії, а дещо згладжуючи це явище, вживали евфемізм «жінки легкої поведінки».

Висновки. Організуючи протидію проституції, МВС УРСР діяло в рамках загальної боротьби проти злочинності, намагалося розірвати зв'язок проституції зі злочинністю. З цією метою вимагалось ширше використовувати можливості агентурної роботи, в тому числі для викриття та ліквідації кубел розпуски. Одним із методів протидії проституції вважалось ширше залучення повій до суспільно корисної праці, оскільки існувала думка, що це допоможе забезпечити їхні основні матеріальні потреби і відверне від продажу власного тіла та, до того ж зменшить кількість осіб, які ведуть, за радянськими мірками, паразитичний спосіб життя. Зростання кількості венеричних захворювань та їхній зв'язок з проституцією викликало певну стурбованість у керівництва МВС УРСР, яке вимагало розробити спеціальні додаткові заходи щодо протидії цьому явищу, але не конкретизувало цю вимогу. Певні завдання були поставлені щодо посилення ідеологічної роботи у цьому напрямі, що було традиційним для радянських часів. Радянські урядовці вважали, що протидії проституції сприятиме проведення бесід та лекцій з питань статевого виховання у робітничих та студентських гуртожитках та навчальних закладах різного рівня. Особливо акцентувалося на посиленні та розширенні проведення рейдів із затримання жінок, що займаються проституцією, та гомосексуалістів у літній період у парках, садах, зелених зонах та інших місцях масового відпочинку населення.

Весь попередній світовий історичний досвід свідчить про те, що знищити проституцію неможливо. Доки існуватимуть, по-перше, сексуальність, а по-друге, товарно-грошові відносини, проституція не зникне. Тим більше, що, зокрема, у нашій країні найменш оплачуваними є ті виробництва, де виконується жіноча праця (текстильна та харчова промисловість, освіта, охорона здоров'я).

В юридичній практиці та теорії багатьох держав наразі склалося три основні точки зору щодо вирішення проблеми проституції.

1. Політика прогібіціонізму (повна заборона) – (США, Італія, Україна, Росія). Але історична практика багатьох держав свідчить про неефективність крайніх заходів.

2. Правова регламентація. У такому випадку проституція набуває офіційного статусу і регулюється спеціальним законом (ФРН, Франція, Швеція).

3. Аболіціонізм. Ця політика передбачає скасування усіх законів, які обмежують проституцію, повну відсутність будь-яких заборон

та реєстрації. Прибічники таких заходів аргументують свою позицію тим, що проституція – це особиста справа кожної жінки, тому її заборона чи обмеження є істотним порушенням прав людини.

Напередодні російської агресії в Україні досить активно обговорювалося питання про легалізацію проституції, навіть були підготовлені проекти законів, але війна все відсунула на майбутнє і, очевидно, нас чекає нове обговорення цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права. Харків: Парус, 2006. 352 с.
2. Гавриленко О.А. Становлення основ кримінального права в середньовічній Кафі та Будві: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 73. Ч.1. С. 7-12.
3. Шаповал А. Історія проституції від Вавилону до Амстердаму. Київ: Спадщина, 2012. 240 с.
4. Греченко В.А. Боротьба міліції з проституцією в УСРР у добу непу (1921-1929 рр.). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. №1 (68). С. 22-32.
5. Київські повії заробляють 1 млн \$ за добу. *Кореспондент.net*. 2007. 25 квітня.
6. Галузевий державний архів МВС України.(ГДА МВС). Ф. 46. Оп. 1. Спр. 624. Арк. 253-256.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2025

Стаття рекомендована до друку 10.05.2025

V. A. GRECHENKO

DSc (History), Professor,

Head of Department of Humanities and Ukrainian Studies

E-mail: grechenko18@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6046-017>

Kharkiv National University of Internal Affairs

Kharkiv, 61080, Landau Avenue, 27

MEASURES OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE UKRAINIAN SSR TO COMBAT PROSTITUTION IN THE LATE 1960S.

ANNOTATION. *Introduction.* The history of prostitution dates back to very ancient times, and its legal regulation dates back more than 4 thousand years and covers all ancient and modern cultures, as evidenced by written sources. The article examines the main problems associated with the development of prostitution in the late 1960s and the measures taken by the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR to combat prostitution.

Summary of the main results of the study. In its fight against prostitution, the Ministry of Internal Affairs, first of all, paid special attention to the connection between prostitution and various types of crime, demanding that the possibilities of agent work be used more widely to expose dens of prostitution. Attention was also paid to the wider involvement of prostitutes in socially useful work. The growth in the number of venereal diseases and their connection with prostitution were also the subject of analysis by the Ministry of Internal Affairs, which demanded the development of additional measures to counteract this phenomenon. Ministry leadership stated that local police authorities did not always ensure the timely detection and prosecution of persons who involved minors in prostitution. The reasons that contributed to the moral depravity of individual citizens, especially young people, were not sufficiently analyzed. As before, traditionally for Soviet times, certain hopes in the fight against prostitution were placed on the use of conversations and lectures on sex education in hostels and educational institutions. In the summer period, it was required to widely implement raids to detain women involved in prostitution and homosexuals in parks, gardens, green areas and other places of mass recreation of the population.

Conclusion. All world historical experience shows that it is impossible to destroy prostitution. As long as, firstly, sexuality exists, and secondly, commodity-money relations, prostitution will not disappear. Especially since, in particular, in our country, the lowest paid industries are those where women's labor is performed (textile and food industries, education, healthcare). On the eve of the Russian aggression in Ukraine, there was quite active discussion about the legalization of prostitution, even draft laws were prepared, but the war postponed everything to the future and, obviously, we are waiting for a new discussion of this problem.

KEYWORDS: *Ukraine, 1960s, Ministry of Internal Affairs, police, crime, prostitution.*

REFERENCES :

1. Havrylenko O.A. (2006). Ancient States of the Northern Black Sea Region: at the Origins of Domestic Law. Parus. [in Ukrainian].
2. Havrylenko O.A. (2022). Formation of the foundations of criminal law in medieval Kafa and Budva: a comparative legal study. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*. № 73. Part 1. P. 7-12. [in Ukrainian].
3. Shapoval A. (2012). History of prostitution from Babylon to Amsterdam. Spadshchyna. [in Ukrainian].
4. Grechenko V.A. (2015). The struggle of the police with prostitution in the Ukrainian SSR during the NEP era (1921-1929). *Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*. №1 (68). P. 22-32. [in Ukrainian].
5. Kyiv prostitutes earn \$ 1 million per day. *Korespondent.net*. 2007. April 25. [in Ukrainian].
6. Sectoral State Archive of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (SDA of the Ministry of Internal Affairs). C. 46. D.1. F.624. L.253-256. [in Ukrainian].

The article was received by the editors 05.03.2025

The article is recommended for printing 10.05.2025